

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Розвиток уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного
розвитку засобами художньо-творчих завдань

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гаменко Валерія Едуардівна
Науковий керівник: Дергач М. А.
Рецензент: Баранец І. В.
Нормоконтроль: _____ Юлія КЛОЧКОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 61 с., 12 табл., 6 рис., 60 джерела.

Об'єкт дослідження: уява дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Мета дослідження: на основі результатів аналізу наукових джерел та практичного досвіду щодо особливостей розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, розробити та експериментально апробувати програму розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами художньо-творчих завдань.

Методи дослідження: теоретичні: вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення поглядів вчених на проблему дослідження; емпіричні: спостереження, бесіда, констатувальний, формувальний, контрольний експерименти; статистичні (кількісна та якісна обробка отриманих даних).

Уява є особливим пізнавальним процесом, який є обов'язковим компонентом творчої діяльності особистості. Для забезпечення продуктивності останньої, її розвиток повинен характеризуватися достатніми показниками.

Затримка психічного розвитку провокує проблеми зі сформованістю пізнавальних процесів у дітей, зокрема, їх уяви. Зазначена категорія дітей відрізняється відсутністю оригінальності та новизни у творчих продуктах, вони не мають змогу, за допомогою процесів уяви, планувати результати своїх дій.

**ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, ОРИГІНАЛЬНІСТЬ УЯВИ,
СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК ТВОРЧА УЯВА, УЯВА, ФАНТАЗІЯ,
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ, ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІ ЗАНЯТТЯ**

ВСТУП

Актуальність дослідження. Пошук шляхів психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей, створення умов для розкриття їх унікальних можливостей на сьогодні є одним з основних напрямів системи освіти в Україні. Водночас практика свідчить, що багато дітей без відповідної підтримки, без стимулювання їх розвитку не можуть досягти того рівня, на який вони потенційно здатні. Особливо потребують спеціальної допомоги та підтримки з боку педагогів та психологів у розвитку особистості – діти з наявними порушеннями розвитку, зокрема мовлення. Уява дітей представляє собою величезний потенціал для реалізації резервів комплексного підходу в навчанні і вихованні. Проблема розвитку дитячої уяви актуальна тим, що цей психічний процес є невід'ємним компонентом будь-якої форми творчої діяльності та навчання дитини, її поведінки в цілому. Тому, це стало стимулом для обрання даної теми науково-теоретичного дослідження [36, с. 114].

У сучасних реаліях розвитку нашої країни, маленькі українці переживають великий стрес, який безпосередньо негативно впливає на розвиток та функціонування їх психічних процесів, зокрема, уяви. Остання відіграє важливу роль у дитинстві. Вона надає вплив на формування мислення, зумовлює емоційний розвиток та сприяє соціальній адаптації.

Сучасна дошкільна освіта спрямована не тільки на процес навчання та виховання дітей, але й забезпечення безпечного освітнього середовища. Воно повинно надавати дошкільникам не тільки захист, але й передумови для їх розвитку. Це стосується й розвитку творчого характеру. У сучасному дошкільному освітньому середовищі створюються умови, щоб діти могли вільно розкривати свою уяву та розвивати креативність. Особлива увага надається розвитку уяви дітей через такі аспекти як:

- 1) креативні гри та діяльності: Вихователі та вчителі стимулюють дітей до творчої діяльності, яка передбачає використання уяви. Це можуть бути

малювання, ліплення, конструювання, драматичні ігри, рольові ігри, логічні завдання тощо. Ці активності допомагають розвивати дитячу уяву, фантазію та творчі навички;

2) читання та оповідання. Читання казок, оповідань та книг є важливим компонентом розвитку уяви в дітей. Вихователі чи батьки можуть розповідати цікаві історії, стимулювати дітей до уявного мислення та запрошувати їх до світу фантазії. Це розвиває в дітей уміння уявляти і творити власні історії;

3) використання інноваційних технологій. Сучасні технології, такі як комп'ютери, планшети та смартфони, можуть бути використані як інструменти для розвитку уяви. Дитина може використовувати малювальні програми [19; 20].

Значним потенціалом в процесі розвитку уяви дітей відрізняються завдання, які мають художній та творчий характер. Художньо-творчі завдання безпосередньо спрямовані на забезпечення творчого розвитку дітей у художній, образотворчій діяльності. Окрім розкриття творчого потенціалу дітей, зазначений вид завдань спрямований й на розвиток їх творчої уяви. Старший дошкільний вік є сенситивним для розвитку цього пізнавального процесу. Додатково треба відмітити, що творча, художня діяльність відповідає віковим та психологічним можливостям дітей цього віку: вона є зручною та комфортною для них.

Діти, які мають особливі освітні потреби також потребують творчого розвитку та впровадження художньої, образотворчої діяльності як на заняттях у закладі дошкільної освіти, так й в умовах повсякденного життя. Розвиток уяви для дітей, які мають затримку психічного розвитку є дуже важливим завданням, бо окреслений пізнавальний процес, як й інші, відрізняється значним недорозвиненням.

Враховуючи усе це, нами було вирішено на теоретичному та емпіричному рівні дослідити тему нашого дослідження: «Розвиток уяви у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, засобами художньо-творчих завдань».

Уява як психічний процес та особливості її формування та розвитку розглядалися у роботах таких науковців як: Т. Березовська, І. Біла, О. Вільчинська, О. Голюк, Л. Калініна, І. Карабаєва, Т. Піроженко, О. Скрипченко, Т. Яценко та інші.

Функціональні можливості художньо-творчих завдань, в процесі розвитку уяви дітей, зокрема, із затримкою психічного розвитку, були висвітлені у працях наступних вчених: А. Безручко, О. Гріньова, Т. Журавко, О. Задорожна, М. Ісайкова, Т. Каткова, Т. Коломоєць, І. Кравченко, В. Кротенко, М. Москаленко, О. Семенов, Н. Скрипник, Д. Хаяров, Л. Черніченко та інші. Вчені вважають художньо-творчі завдання оптимальним засобом для розвитку уяви старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Об'єкт дослідження: уява дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження: розвиток уяви у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами художньо-творчих завдань.

Мета дослідження: на основі результатів аналізу наукових джерел та практичного досвіду щодо особливостей розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, розробити та експериментально апробувати програму розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами художньо-творчих завдань.

Завдання відповідно до мети дослідження:

1. Вивчити психологічні аспекти уяви як інтегральної характеристики особистості дошкільника та схарактеризувати психолого-педагогічні мови та засоби розвитку уяви старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.

2. Визначити та обґрунтувати потенціал художньо-творчих завдань в системі засобів розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

3. Експериментально дослідити стан розвитку уяви у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність програми розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами художньо-творчих завдань.

Методи дослідження:

1) теоретичні (вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення поглядів вчених на проблему дослідження);

2) емпіричні (спостереження, бесіда, констатувальний, формувальний, контрольний експерименти). Використання психодіагностичних методик: «Намалюй що-небудь» (Р. Немов), «Неіснуюча тварина» (М. Друкаревич) та «Неповні фігури» (Є. П. Торренс);

3) статистичні (кількісна та якісна обробка отриманих даних).

Методологічне підґрунтя дослідження:

– вчення проблеми розвитку уяви (В. Богословський, Д. Дубравська, Є. Канацевич та ін.);

– вчення щодо проблеми формування та розвитку уяви дошкільників (Л. Виготський, Л. Мухіна, Р. Немов, В. Петровський, О. Скрипченко, К. Ушинський та ін.);

– вчення про загальні і специфічні особливості нормального і аномального розвитку (В. Кобильченко, С. Конопляста, Н. Пахомова та інші).

База емпіричного дослідження: заклад дошкільної освіти № 1 «Мальва» Запорізької міської ради. У дослідженні взяли участь 16 дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Теоретичне значення дослідження. У роботі узагальнено такі поняття як: «уява», «художньо-творча діяльність», «художньо-творчі завдання», «затримка психічного розвитку», висвітлені особливості розвитку уяви дітей, зокрема, із затримкою психічного розвитку; розкритий потенціал художньо-творчих завдань у напрямку розвитку уяви зазначеної категорії дітей. Окреслена інформація буде корисною для здобувачів вищої освіти за

спеціальністю «Спеціальна освіта» під час написання наукових робіт.

Практичне значення дослідження. Результати емпіричного дослідження нададуть інформацію щодо стану розвитку уяви у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Окремо надані результати експериментального дослідження впливу художньо-творчих завдань на розвиток уяви зазначеної категорії дітей. Окреслена інформація може бути використана практично у професійній діяльності вихователів, спеціальних психологів, які працюють з дітьми із затримкою психічного розвитку.

Структура магістерської роботи: вступ, основна частина (три розділи), список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг становить 61 сторінки, з них основний зміст роботи викладено на 55 сторінках. Список використаних джерел – 60 найменувань.

ВИСНОВКИ

На основі результатів теоретичного і емпіричного дослідження, яке було проведено за обраною темою кваліфікаційної магістерської роботи можна зробити наступні висновки.

Уява є пізнавальним процесом, який надає особистості змогу створити нові образи реальності через образи сприйняття та пам'яті. Розвиток уяви визначається як ключовий компонент особистісного зростання дитини та розкриття її творчого потенціалу. Щоб сприяти розвитку уяви, важливо створювати сприятливу атмосферу, включати дітей до творчих завдань та ігор, пропонувати різні форми мистецтва та культури, а також підтримувати їх у самостійній творчій діяльності.

Встановлено, що затримка психічного розвитку – це відставання розвитку дитини у напрямку її психіки, психічних процесів від норми, яка є загальноприйнятною у науці та суспільстві. У дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку процес розвитку їх уяви повинен відбуватися в ігровому та творчому середовищі. Для цього можна використовувати такі засоби як: творчі ігри, розвивальні ігри, образотворча та пошуково-дослідницька діяльність, художньо-творчі завдання тощо.

Визначено та обґрунтовано потенціал художньо-творчих завдань в системі засобів розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Виявлено, що художньо-творчі завдання є завданнями, які спрямовані на забезпечення творчого розвитку дітей у художній, образотворчій діяльності. Вони є оптимальним засобом для розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Художньо-творчі завдання мають змогу розкрити творчий потенціал дітей, розвивати їх фантазію та здатність до планування результату художньо-творчої діяльності.

Експериментально досліджено стан розвитку уяви у дітей старшого

дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Експеримент проходив на базі Закладу дошкільної освіти № 14 «Мальва» Запорізької міської ради у старших групах. В експериментальному дослідженні взяло участь 16 дітей віком 5-6 років із затримкою психічного розвитку. Випробувані старші дошкільники були поділені на дві групи: експериментальну та контрольну. Дослідження проводилося у три етапи: констатувальний, формуючий та контрольний. На констатувальному етапі дослідження, був визначений стан розвитку уяви у випробуваних дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Виявлено, що уява зазначеної категорії дітей зазнає помітного обмеження та знаходиться на низькому рівні розвитку. У них відмічається переважання: низьких показників загальної уяви (63 % / 50 %), творчої уяви (87,5 % / 75 %) та 4 групи її оригінальності (62,5 % / 75 %).

Розроблено та експериментально перевірено ефективність програми розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами художньо-творчих завдань. Програма передбачала реалізацію 10 занять, тривалістю 30 хвилин. Зміст занять характеризувався використанням різних видів художньо-творчої діяльності (малювання, аплікація, ліплення, танець, створення казки тощо). Результати дітей експериментальної групи, на контрольному етапі дослідження, надали нам можливість стверджувати, що окреслена програма надала позитивний вплив на розвиток уяви їх уяви. На це вказують результати дітей зазначеної групи. На контрольному етапі дослідження, у них переважають: середній рівень розвитку уяви (75%), середній рівень розвитку творчої уяви (100 %) та 3 група оригінальності уяви (62 %). Результати дітей контрольної групи, на етапі повторної діагностики, не зазнали змін.

Таким чином, доведено, що використання художньо-творчих завдань сприяє розвитку уяви старших дошкільників із затримкою психічного розвитку.